

Domonkosi Ágnes
Stílselemzés, trópusok, alakzatok
Líceum Kiadó: Eger, 2006. 187 pp.
Bodnár Ildikó

Az egri Líceum Kiadó jelentette meg 2006-ban – a főiskola oktatóinak írásait közlő Pandora Könyvek sorozat ötödik darabjaként – Domonkosi Ágnes *Stílselemzés, trópusok, alakzatok* című kötetét. A kötetben tizenkét, 1998 és 2005 között keletkezett tanulmány szerepel, amelyek egy részét a szerző a jelen kiadás számára jelentősen átdolgozta, illetve bővítette.

A könyv címének hármas tagolódása összhangban áll magának a kötetnek hasonló hármas belső tagolódásával. Az első nagy fejezet címe: *A posztmodern szépirodalom stilisztikai elemzésének lehetőségei*. Itt két, a posztmodern irodalomhoz kapcsolódó stílselemző, műelemző írást találunk. Ebben a részben olvasható a kötet legnagyobb lélegzetű tanulmánya Garaczi László stílusáról, valamint egy rövidebb írás, amely Parti Nagy Lajos egyik versét elemzi.

A tanulmánykötet második – *A képszerűség szerepének értelmezési lehetőségei* című – egységének a középpontjában elsősorban a legismertebb trópusnak, a metaforának a sokoldalú bemutatása áll. Találunk itt elméleti jellegű értekezést az emlékezet metaforáiról, illetve a metaforikus szövegek koreferenciális elemzésének kérdéseiről, konkrét műelemzést, Baka István *Tájkép fohással* című verséhez kapcsolódva, két további tanulmány pedig a képi eszközök vizsgálatát végzi Kossuth Lajos beszédeinek és politikai tárgyú írásainak, valamint József Attila verseinek kapcsán. Az utóbbi tanulmányban Domonkosi Ágnes a kint és a bent térdimenzióinak versbeli megjelenéseit vizsgálja a költő három nagyobb lélegzetű versének (*Eszmélet, A város peremén, Nagyon fáj*) és több versrészletének alapján. Található ugyanitt egy módszertani jellegű, korábban a *Magyartanítás* hasábjain megjelent cikk is, a képszerűség kifejezőeszközeinek a tanításáról.

Végül a harmadik egység tanulmányai: *Az alakzatok szerepének értelmezési lehetőségei* összefoglaló címmel az alakzatokhoz, a szerző által is végzett alakzatkutatásokhoz kapcsolódnak. Ennek a résznek az első tanulmánya az alakzatok helyét a retorika teljes rendszerében kívánja meghatározni, a további írások egy-egy alakzatfajtát, -csoportot vizsgálnak: a kérdésalakzatokat az újságírás nyelvében, számos példa felvonultatásával az „elhallgatva kimondás” praeteritiónak is nevezett alakzatát, valamint a kötet utolsó írásaként az archaizálás alakzatát Kazinczy fordításszövegeiben.

Valamennyi említett írás teljes alaposságú bemutatására egy recenzió keretei között nincsen mód, így csupán a kötet első tanulmányát elemezzük részletesebben. Azért esett választásunk erre az írásra, mert a posztmodern irodalom nyelvészeti megközelítésének még viszonylag kevés példáját ismerjük.

A nyitó fejezet első, valóban nagyszabású elemzése Garaczi László nyelvéhez és stílusához kapcsolódik. Fontos kérdéseket érintenek a stílselemzés módszereit és tárgyát taglaló első fejezetek. A bevezetésben az is megfogalmazódik, hogy a Garaczi László nyelvét és stílusát elemző tanulmány anyagát a szerző első hat

kötetének teljes szövege és a folyóiratokban és antológiákban megjelent írások együttesen szolgáltatták.

A magyar nyelvnek a hétköznapi nyelvtől eltérő, különleges használata – „a nyelvi fordulat” – Domokosi Ágnes második tanulmányának szavai szerint „a prózában kezdődött meg Esterházy majd Nádas műveivel, majd elsősorban Tandori Dezső, Oravecz Imre, Petri György költészetével a lírában is bekövetkezett...” (52). A nyelv törvényeivel való kísérletező-játékos, s tegyük hozzá: polgárpukkasztó szembefordulás mára mind a lírában, mind pedig a prózában gyakorinak tekinthető. Hiszen maguk az elemzett szerzők is gyakran több műfajban is alkotnak.

Garaczi László verset, prózát, színpadi műveket is ír, a nyelv szabályaival való szakítás minden téren megfigyelhető. Szakít azzal a hagyománnyal is, hogy az irodalom nyelve egyfajta emelkedettséget követel meg a szerzőtől. Domonkosi Ágnes ugyanakkor nem ért egyet a Garaczi-szövegek egy részét „alulstilizálnak” minősítővel, bár a szerző írásaiban a tolvajnyelv, a szleng, beleértve a durva argókifejezéseket is, vagyis „a 80-as évek alternatív szubkultúráinak világa” hangsúlyosan jelenik meg. Jellemzője még az alkotásoknak az értelmetlen szavak és szófüzések sokasága, olykor a magyar nyelvű szavaknak más nyelvek kifejezéseivel való keverése.

Ugyanakkor ez a nyelv nagyon sok játékos elemet is hordoz, egyéni szóalkotások sorát is létrehozva. Domonkosi Ágnes a nyelvészet és a stilisztika fogalmaival egyfajta rendet is teremt e kuszaságban, amikor a következőképpen csoportosítja Garaczi újításait:

- a) A jelölés és a jelentés játéka:
  - nő a körmöm és a hajam,*
  - férfi a szakállam és a bajuszom;*
- b) A kifacsaródó frazémák játéka:
  - Oszd meg és uralkodj magadon!;*
  - ...a sörök között olvasok;*
  - ...amelyik kutya ugat, az nem hallgat;*
- c) Névéadás – a tulajdonnevek világa és játéka:
  - Földi Mása; Wésmadár;*
- d) Allúziók, beépített szövegdarabok felhasználása:
  - Nyugat-Ázsiában kigúvad egy ország*
  - Kompót-ország, kompót-ország;*
  - ...Feketék között egy afrikai;*
- e) Sajátos képek és alakzatok megjelenése:
  - megszánja kérges szíve a kérges bőrt;*
  - ...A terem hallgat, ami azt jelenti, hogy a közönség nagy zajjal*
  - bazsevál és zsinatol, de a term falai némák és süketek;*
- f) A nyelv akusztikai szintjéhez kapcsolódó jelenségek:
  - hamburgerbe haraptak a halandók;*

Domonkosi Ágnes részletesen elemzi a fent megnevezett különféle nyelvi és stilisztikai megnyilvánulásokat, csupán az alakzatoknak négy oldalt szentel (33-37). A felsoroltakon kívül a fejezet végén találkozunk még a nyomdatechnikai megoldások (szedés, tördelés, tipográfia) révén kifejezésre jutó ún. extralingvisztikus eszközök,

végül pedig a mondat szintjéhez kapcsolódó jelenségek elemző-értékelő bemutatásával.

A tanulmány igen jó bevezető a Garaczi-művek világába és feltétlenül felkelti iránta a szerzőt még nem, vagy csak kevéssé ismerő olvasók érdeklődését is. Sőt a 80-as évek közepe óta publikáló Garaczi László helyét is megpróbálja kijelölni a mai magyar irodalomban. Igen fontos, más modern szerzőkre is vonatkoztatható gondolat fogalmazódik meg az elemzés végén: „A Garaczi-szövegek megformáltságának bizonyos sajátosságai a posztmodernre jellemzőnek tartott két, látszólag ellentmondó tulajdonsággal összhangban értelmezhetők: egyik a közérthetőségre való törekvés, másik a közönségtől elzárkózó irodalmiság. A közérthetőséget, élvezhetőséget, a szatirikus-komikus hatást szolgálják e szövegekben a nyelvi ötletek, szójátékok, a poénokban tobzódó kifejezőmód; a más művekkel beszélgető, nem megértésre számító szövegalkotást mutatja a szűk körben ismert pretextusok rejtett beépítése... A posztmodern másik lényeges jellemzője a sokféleség elfogadása, az értékpluralitás, ami az irodalmi művek stílusát tekintve egy alkotáson belül is stíluspluralitást, stíluszinkretizmust eredményezhet.” (47).

Napjainkban egyre több nyelvi-stilisztikai elemzés foglalkozik Parti Nagy Lajos munkásságával. Parti Nagy Lajos is több műfajban alkotó szerző, rendkívüli nyelvi megoldásai között említhetők az „egymásba csúszó” grammatikai kategóriák, a „hasonló és azonos hangalakok egymásba játszásával” pedig a szavak jelentésnek a köznyelvtől való eltávolodása (60-61).

Domonkosi Ágnes szerzőségében éppen a közelmúltban jelent meg – Az alakzatok világa sorozat 20. darabjaként – egy átfogó tanulmány a posztmodern magyar költészet e talán legismertebb képviselőjének művészetéről. Domonkosi Ágnes elemzéseinek nagy erénye ez esetben is a szerző nyelvészeti felkészültsége. A kötetbeli tanulmány a stíluselemzéssel és a magyar irodalom „nyelvi fordulatával” foglalkozó bevezető után az *Elrepullman* című verset mutatja be, szinte szavanként elemezve végig ezt az először 1986-ban megjelent darabot.

Az emlékezet metaforái című tanulmány egy egész sor verses és prózai műből vett idézettel mutatja be, hogy „az emlékezet céltartományának konceptualizálásában milyen forrástartományok érvényesülhetnek” (63); hasonlóan gazdag idézet-anyagra támaszkodik a Kossuth stílusáról, illetve a József Attila verseiben gyakran megjelenő „kint-bent viszonylatról” szóló cikk. A kötetben megjelenő további metafora- és alakzatvizsgálatok ugyancsak sok emlékezetes, a könyvvel foglalkozót az olvasottak továbbgondolására készítő írást jelentenek.

Befejezőként néhány mondatban hadd foglalkozzunk még a Kazinczy Ferenc Sallustius-fordításainak szentelt írással. Az írásban feltárt jelenség – Kazinczy ö-ző alakokban bővelkedő Sallustius-fordítása – azért igen meglepő, mert a szerző:

- a) irodalmi nyelvünk egységesítésén fáradozott, s a szélsőséges nyelvjárási formákat mindig elutasította;
- b) saját, Északkelet-Magyarországhoz kapcsolódó nyelvjárása révén az ö-zést nem is ismerhette;
- c) míg más műveiben hitelesen archaizált, tehát nagy gondot fordított a nyelvi formák kérdésére, itt számos, nyelvjárásilag teljesen hiteltelen szóalakkal találkozunk.

Domonkosi Ágnes valószínűnek tartja, hogy Kazinczyt az vezette e különös nyelv megalkotásához, hogy követni akarta Sallustiuszt: „...az ő fordítójának mernie kell a maga nyelvében, a'mit Sallust mere a magáéban”. Sallustius gyakran alkalmazott műveiben a saját kora latinságának normájától hangzásában eltérő „archaikusabb és periferikusabb” formákat. A kötetnek ez a leg rövidebb, de az ö-zéshez kapcsolódó nyelvészeti fejtegetéseit tekintve igen tanulságos írása.

Összegzésként elmondható, hogy Domonkosi Ágnes nagy felkészültségű, mind irodalmunk múltjában, mind pedig a mai magyar irodalomban biztosan tájékozódó, a trópusok és alakzatok világában otthonosan mozgó, a művek nyelvi-stilisztikai elemzését magas szinten művelő oktató és kutató egyéniség. Tanulmánykötetét mindenkinek ajánlani tudjuk, aki a régebbi és a kortárs magyar irodalmat, annak nyelvhasználatát, valamint a trópusok és az alakzatok világát mélyebben szeretné megismerni.